

A J A D A K T A R

AMERIČKI DERVIŠ

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

Ayad Akhtar

AMERICAN DERVISH

Copyright © 2012 by Ayad Akhtar

This edition published by arrangement with Little, Brown
and Company, New York, New York, USA.

All rights reserved.

Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za moju majku i Marka H. Glika

I reče Alah: Ja sam sa onima
čija je duša rastrzana.

Hadis kudsí

SADRŽAJ

Prolog: 1990. 11

KNJIGA PRVA: IZGUBLJENI RAJ

1. Mina 25

2. Tih, tanak glas 37

3. Pristup 52

4. Novi svet 66

KNJIGA DRUGA: NEJTAN

5. Ljubav na prvi pogled. 85

6. Derviš. 107

7. Jevreji i mi 120

8. Dan nezavisnosti 145

9. Licemerri 158

KNJIGA TREĆA: PORTRET JEDNOG

ANTISEMITE KAO DEČAKA

10. Džamija na Molaski hilu 183

11. Preokret. 210

---

12. Grozničavi snovi	228
13. Verske radnje	243
KNJIGA ČETVRTA: MINA, DERVIŠ	
14. Sunil, budalasti	257
15. Rastanak počinke	274
16. Nika	292
17. Dugačak rasplet	321
Epilog: 1995.	345
Izrazi zahvalnosti.	353
O autoru.	355

PROLOG

1990.

Sjećam se svega, sa slikovitošću koja označava taj trenutak kao prekretnicu koju će on predstavljati.

Teren se caklio. Njegova drvena površina bila je zlatasta i mednomrka pod rasvetom na stropu. Duž njegovih ivica stajali su igrači, pogrbljeni sa svojim trenerima, a iza smo bili mi, zbijeni u bučnim redovima, nestrpljivi da se tajm-aut završi.

Nešto niže, primetio sam da nam se približava prodavac: krupan čovek, širok u struku, s grimiznosmeđim konjskim repom koji mu je virio iz kačketa u bojama naše škole, crnoj i narandžastoj. „Bele kobasice i viršle!“, uzvikivao je. „Bele kobasice i viršle!“

Podigavši ruku, klimnuo sam glavom. Klimnu i on meni, zastavši tri reda niže da najpre usluži jednu drugu mušteriju. Okrenuo sam se drugovima i pitao ih žele li šta.

Pivo i belu kobasicu, obojica rekoše.

„Mislim da nema piva, momci“, odgovorio sam.

Na igralištu, igrači su se vraćali na svoja mesta za poslednji minut poluvremena. Gledaoci su ustajali sa sedišta.

Ispod nas, prodavac je vratio kusur, zatim podigao metalnu kutiju do pojasa i popeo se stepenicama, da bi se zaustavio na kraju našeg reda.

„Imate pivo?“, upita jedan od mojih drugova.

„Samo bele kobasice i viršle.“

„Onda dve bele kobasice i govedu viršlu“, kazao sam.

Brzo klimnuvši glavom, on trgnu poklopac kutije i posegnu rukom unutra za poručenom hranom. Odbio sam novčanice svojih drugova, izvlačeći novčanik. Prodavac mi je pružio tri blistava zamotuljka, mekana i topla na dodir.

„Goveda viršla je na vrhu. To je ukupno devet.“

Razdelio sam bele kobasice i platio.

Iz grlá provališe usklici dok su naši hitali po terenu, jurišajući ka košu. Odmotao sam svoj zamotuljak samo da bih shvatio da ne držim govedu viršlu, već mramorastu, belosmeđu svinjsku kobasicu.

„Momci? Da nije kod nekoga ona goveda viršla?“, doviknuh drugarima, nadjačavši graju publike.

Obojica zavrteše glavom. I oni su držali bele kobasice.

Ponovo se okrenuh ka prolazu da pozovem prodavca, ali onda se zaustavih. Šta me sad sprečava da je pojedem?

Baš ništa, pomislih.

Opet smo prodirali ka košu, gde su nas faulirali. Kada je pištaljka zazviždala, sve je zaglušila dreka.

Prineo sam kobasicu ustima, zažmurio i zagrizao. Srce mi je tuklo dok sam žvakao, a usta mi se punila slatkim i dimljivim, ljutkastim ukusom koji mi se činio krajnje izuzetnim – možda utoliko više što mi je tako dugo bio zabranjen. Osećao sam se i smelo i budalasto. A kada sam progutao, obuzeo me je jeziv mir.

Pogledao sam u tavanicu.

Još je bila na svom mestu. Nimalo bliže tome da se uruši na mene.

Posle utakmice, koračao sam sâm po pravougaonom dvorištu kampusa, dok su svetiljke duž staze sijale u izmaglici, beli pupoljci u blagoj novembarskoj noći. Hujao je i kovitlao se vlažan vazduh. Bio sam bodar dok sam hodao. Slobodan u udovima. Čak mi se malo vrtelo u glavi.

Po povratku u spavaonicu, stao sam pred ogledalo u kupatilu. Ramena su mi izgledala drugačije. Nisu bila povijena, već otvorena. Rasterećena. Pažnju mi privukoše moje oči, i u njima videh to što sam osećao: nešto nemo, snažno, smireno.

Osećao sam celost.

Te noći spavao sam čvrsto, u zagrljaju mirnoga sna poput bebe u majčinom nežnom naručju. Kada se naposletku oglasio budilnik, bilo je devet i četvrt. Soba je bila okupana sunčevom svetlošću. Bio je četvrtak, što je značilo da za petnaest minuta imam Pregled istorije islama kod profesora Edelstina. Dok sam navlačio farmerke, osećao sam kako mi nova gruba tkanina bocka kožu, oštro, iznenađujuće. Po svemu sudeći, još su se otkrivala sinoćna čuda.

Napolju, još jedan neobično topao i vetrovit dan za to doba godine. Pošto sam požurio do glavne zgrade po šolju čaja, odjurio sam u salu „Širmer“, s Kuranom pod miškom, u trku prosipajući vrelu vodu. Nisam voleo da kasnim na Edelstinov čas. Morao sam da budem siguran da ću naći mesto pozadi – blizu prozora koji je on držao odškrinut – gde ću imati prostora da tiho recitujem i razmišljam dok sitni, zanimljivi Edelstin svake nedelje maljem razbija ono malo što je ostalo od moje dečake vere. U zadnji deo prostorije odlazio sam još zbog nečega:

tamo je sedela Rejčel.

Profesor Edelstin je izgledao odmorno i zvanično u varijaciji na svoju uobičajenu kombinaciju pastelnih boja: bio je

u besprekorno ispeglanoj, svetloljubičastoj oksford košulji, zakopčanoj do grla i zategnutoj oko vrata tamnoružičastom leptir-mašnom, s tregerima koji su se slagali s kestenjastom nijansom njegovih sveže izglancanih mokasina.

Kad sam ušao, pozdravio me je srdačnim osmehom. „Zdravo, Hajate.“

„Bar dan, profesore.“

Provukao sam se između klupa do kutka u kom sam obično sedeo, a gde je dražesna Rejčel jela kolač i mljackala.

„Zdravo.“

„Ej, zdravo.“

„Kakva je bila utakmica?“

„Dobra.“

Klimnula je glavom, a uglovi usana stidljivo joj se izviše uvis dok me je gledala u oči. Upravo me takvi pogledi – njene bistre, blistave plave oči – behu naveli da se odvažim i pozovem je na sinoćnu utakmicu. Čitav semestar želeo sam da je pitam da izađe sa mnom. Ali kada sam napokon smogao hrabrosti, rekla mi je da mora da uči.

„Hoćeš malo?“, upitala je. „Ovseni sa suvim grožđem.“

„Hoću.“

Odlomila je parče i pružila mi ga. „Jesi li pročitao šta je trebalo za danas?“, upita.

„Nisam morao.“

„Zašto?“

„Već znam poglavlja koja je tražio da pročitamo... napamet.“

„Stvarno?“ Rejčel raširi oči od iznenađenja.

„Odrastao sam učeći te stvari“, objasnih. „Postoji čitava literatura koju neka muslimanska deca čitaju. Naučiš Kuran naizust... i onda si, kako to oni kažu, hafiz.“

„Zaista?“ Bila je pod utiskom.

Slegnuo sam ramenima. „Nije baš da se i dalje sećam mnogo čega. Samo sam slučajem zapamtio poglavlja koja je zadao za danas...“

Ispred razreda, Edelstin progovori. „Nadam se da ste svi pročitali to što je trebalo“, počeo je. „To nije gradivo koje ćemo danas savladati, ali očito je važna materija. Voleo bih da nastavite da čitate. Kuran ume da bude sporo štivo, te što više ovog semestra pokrijemo, to bolje.“ Zastao je i sredio hartije pred sobom. Rejčel mi ponudi ostatak svog ovšenog kolača prošaputavši: „Hoćeš da ga dokrajčiš?“

„Nego šta“, rekoh, uzimajući ga.

„Danas bih želeo da zajedno razmotrimo neke novije radove dvojice mojih kolega iz Nemačke. Nisam bio u mogućnosti da vam održim predavanje o njihovom delu, jer ono umnogome upravo nastaje. U samom je vrhu islamske učenosti...“ Edelstin opet zastade, sada tražeći poglede rođenih muslimana u razredu – bilo nas je troje – i oprezno dodade: „...i možda će to što imam da podelim neke od vas uznemiriti.“

Tako je počelo njegovo predavanje o rukopisima iz Sane.

Godine 1972, dok su restaurirali jednu izuzetno staru džamiju u Sani, glavnom gradu Jemena, radnici koji su vršili remont prvobitnog krova otkrili su u krovnim gredama skrovište u kome su bili pohranjeni pergamenti i oštećene knjige. Bio je to svojevrsan grob, kakav muslimani – budući da im je zabranjeno da spaljuju Kuran – koriste da s poštovanjem odlože dotrajale primerke te svete knjige. Radnici su spakovali rukopise u džakove za krompir, koji su držani pod ključem dok jedan Edelstinov blizak prijatelj – kolega – nije pozvan nekih sedam godina kasnije da pogleda dokumenta. Otkrio je nešto besprimerno: stranice od pergamenta datirale su unazad do prva dva stoleća islama i pripadale najstarijim postojećim Kuranima. Zapanjujuće je to, rekao nam je Edelstin, što na njima ima zastranijavanja

i odstupanja od standardizovanog Kurana koji muslimani koriste više od hiljadu godina. Ukratko, tvrdio je Edelstin, njegov nemački kolega spremio se da pokaže svetu kako je muslimanska vera u Kuran kao nepromenjenu, večnu reč Božju, obična bajka. Ni muslimani neće biti pošteđeni sudbine koju hrišćani i Jevreji dele u protekla tri veka proučavanja: ispostaviće se da je Kuran, kao i Biblija, istorijski dokument, onakav kakav zdrav razum i sluti da on mora biti.

Napred u prvom redu, jedan od studenata – Ahmad, musliman – prekinuo je Edelstinovo predavanje, ljutito podigavši ruku.

Edelstin zastade. „Da, Ahmade?“

„Zašto vaš prijatelj još nije objavio svoja otkrića?“, odbrusi Ahmad.

Edelstin se nakratko zagleda Ahmadu u oči pre no što je odgovorio. A kada mu se obratio, učinio je to pomirljivo. „Mog kolegu brine hoće li i dalje imati pristup tekstovima budu li obznanili ta otkrića jemenskim vlastima. Oni pripremaju niz članaka, ali žele da sebi obezbede dovoljno vremena da pažljivo pregledaju svih četrnaest hiljada stranica, za slučaj da više nikada ne vide ta dokumenta.“

Sada je Ahmad već urlao, zajapuren i ogorčen: „A zašto bi im tačno zabranili da ih opet vide?“

Nastao je muk. Učionica je bila ispunjena napetošću.

„Nema potrebe da se uzrujavaš, Ahmade. Možemo da pričamo o ovome kao učenjaci...“

„Učenjaci! Koji to učenjaci iznose tvrdnje bez dokumentovanih otkrića? Je li?!?“

„Znam da je ovo kontroverzno... ali nema potrebe da...“

Ahmad ga prekinu. „Nije kontroverzno, *pro-fesore*“, kaza, besno i s gađenjem pljunuvši Edelstina tim prvim slogom. „*Zapaljivo* je.“ Ahmad odskoči od klupe, s knjigama u ruci. „*U-vred-ljivo* i *za-pa-ljivo!*“, dreknu. Pošto je pogledao u Sahar

---

– obično ćutljivu devojkicu iz Malezije koja je sedela s njegove leve strane i pognute glave napeto žvrljala po blokčetu – a zatim pozadi, u mene, Ahmad izjuri iz prostorije.

„Želi li još ko da ode?“, upitao je Edelstin, vidno potresen. Nakon kratke stanke, Sahar tiho sakupi stvari, ustade i izađe.

„Preostaješ samo ti, Hajate.“

„Budite bez brige, profesore. Ja sam provereni mutazilit.“

Edelstinu se lice razvedri u osmeh. „Živ bio.“

Posle časa, ustao sam i istegao se, iznova se iznenadivši koliko sam žustar i čio.

„Kuda ćeš?“, upita Rejčel.

„U glavnu zgradu.“

„Da se prošetamo? Ja idem u biblioteku.“

„Važi“, rekoh.

Napolju, dok smo hodali ispod lipa što su oivičavale stazu do biblioteke i već gubile lišće, Rejčel reče kako se veoma začudila što su Ahmad i Sahar izašli s predavanja.

„Ne čudi se“, kazao sam. „I bezazlenije reći u nekim krugovima mogu da te staju života.“ Iznenadila se. „Uzmimo Ruždija“, rekoh. Fatva* je bila stara tek godinu dana i svima još sveža u pamćenju.

Rejčel zavrte glavom. „Ne razumem ja to... Šta je značilo ono što si rekao Edelstinu?“

„Da sam mutazilit?“

„Aha.“

---

* Arap.: savetovanje, koje se vrši sa ekspertom za islamsko pravo. Kod šiita nosi ogromnu težinu i shvata se kao presuda, u Ruždijevom slučaju smrtna, izrečena, po mišljenju muslimanskog sveta, zbog uvredljivog opisa proroka Muhameda u njegovoj knjizi *Satanski stihovi*. (Prim. prev.)

„To je škola muslimana koji ne veruju u Kuran kao večnu reč Božiju. Ali šalio sam se. Nisam mutazilit. Oni su živeli pre hiljadu godina.“

Klimnula je glavom. Prešli smo nekoliko koraka. „Kako si se osećao zbog predavanja?“, upitala je.

„Šta tu ima da se oseća? Istina je istina. Bolje je znati je nego ne znati.“

„Svakako“, kazala je, pomno me posmatrajući, „ali to ne znači da ne smeš o tome ništa da osećaš, zar ne?“ Pitanje je postavila blago. Bilo je u njemu neke nežnosti.

„Iskreno? Osećam se slobodno.“

Klimnula je glavom. Neko vreme hodali smo u tišini.

„Smem li da te pitam nešto lično?“, naposletku upitah.

„Zavisi.“

„Od čega?“

„Od toga šta želiš da znaš.“

„Jesi li sinoć zaista morala da učiš, ili si mi to kazala tek onako?“

Rejčel se nasmeja, a usne joj se razdvojiše i otkriše sitne četvrtaste zube. Zbilja je bila dražesna. „Sutra imam ispit iz organske hemije, rekla sam ti već. Zato sada idem u biblioteku.“ Zastala je i stavila mi ruku na mišicu. „Ali obećavam da ću ići s tobom na sledeću utakmicu... U redu?“

Srce mi zaigra od naprasne radosti. „U redu“, odvratih, nakašljavši se.

Kada smo dospeli do stepenica biblioteke, obuze me poriv da joj ispričam šta mi se sinoć desilo. „Smem li da te pitam još nešto lično?“

„Pitaj.“

„Veruješ li u Boga?“

Načas, Rejčel se trgnu. A zatim slegnu ramenima. „Ne. Bar ne u smislu da postoji tu neki tip na nebu.“

„Od kada?“

„Oduvek, valjda. Mama mi je bila ateista, te mislim da nikada to nisam shvatala preozbiljno. Mislim, tata nas je ponekad terao da idemo u sinagogu – na Roš hašanu* i slično – ali čak i tada mama je guđala čitavim putem tamo i nazad.“

„Znači da ne znaš kako je to izgubiti veru.“

„Ne baš.“

Klimnuh glavom. „Oslobodiš se. *Skroz*. Ništa me nije oslobodilo kao to... Pitala si me kako se osećam zbog predavanja? Kada čujem Edelstina kako govori o Kuranu kao da je obična knjiga, knjiga kao i svaka druga, izlazi mi se da proslavim.“

„Zvuči zabavno“, kazala je, smešeći se. „Ako sačekaš do sutra, možemo zajedno da slavimo...“

„Zvuči kao plan.“

Rejčel se zadržala na stepeniku iznad mene taman toliko da mi sine jedna misao. A kada je sinula, nisam je preispitivao. Nagnuo sam se i dodirnuo usnama njene usne.

Njena usta priviše se uz moja. Osetih njenu ruku na potiljku i vrh njenog jezika, kada je lagano okrznuo vrh mojega.

Odmakla se istog trenu. Okrenula se i odskakutala stepenicama, zatim zastala na vratima i kratko me pogledala. „Poželi mi sreću na ispitu“, reče.

„Srećno“, kazao sam.

Kad je otišla, ostao sam da stojim, ošamućen, jedva poimajući koliki sam srećnik.

Te noći, nakon što sam dan proveo na predavanjima, a večer u igranju stonog tenisa u glavnoj zgradi, sedeo sam na postelji i

---

* Jevrejska Nova godina. (Prim. prev.)

pokušavao da učim, ali mislio sam samo na Rejčel... i tada je zazvonio telefon. Bila je majka.

„Umrla je, *behta*.“*

Ćutao sam. Naravno, znao sam o kome priča. Mesec dana ranije bili smo zajedno u Kansas Sitiju da posetimo Minu – ne samo majčinu najbolju drugaricu, već i osobu koja je, možda, izvršila najveći uticaj na moj život – dok je ona ležala u bolničkom krevetu, utrobe poharane rakom.

„Jesi li me čuo, Hajate?“ upita majka.

„Valjda je tako bolje, zar ne, mama? Mislim, ne muči se više.“

„Ali umrla je, Hajate“, zajeca majka. „Umrta je...“

Ćutke sam je slušao kako plače. A onda je težio.

Majka me te noći nije pitala kako se osećam zbog Minine smrti, što je bilo dobro. Verovatno joj ne bih rekao kako se zaista osećam. Čak ni moja ispovest Mini dok je ona ležala na postelji koja će joj na kraju biti samrtna, čak ni to nije bilo dovoljno da ublaži grižu savesti koju sam nosio u sebi od svoje dvanaeste godine. Ako sam bio nerad da s majkom podelim osećanje bezmerne žalosti, bilo je to stoga što nisam žalio samo zbog Mine, već i zbog sebe.

Sad kada je ona umrla, kako ću ikada ispraviti zlo koje sam učinio?

Sutradan uveče, Rejčel i ja sedeli smo za pultom u piceriji u koju smo otišli da večeramo pre bioskopa. Nisam joj rekao za Minu, ali nekako je osetila da nešto nije u redu. Pitala me je jesam li dobro. Rekoh da jesam. Bila je uporna. „Jesi li siguran, Hajate?“ upita. Gledala me je s nežnošću u koju nisam mogao da proniknem. „Mislila sam da si želeo da proslaviš“, sa smeškom reče.

---

* Sine. (Prim. prev.)

„Pa... pošto sam se juče rastao s tobom, primio sam neke ružne vesti.“

„Šta?“

„Umrkla mi je tetka. Bila mi je kao... druga majka.“

„O, bože. Žao mi je.“

Namah, grlo mi se steglo. Bio sam na ivici suza.

„Izvini“, kazao sam, skrenuvši pogled.

S njenom rukom na mišici, začuh joj glas: „Ne moraš da pričaš o tome...“

Pogledao sam je i klimnuo glavom.

Film je bio komedija. Skrenuo mi je pažnju. Pred kraj, Rejčel mi se privila uz bok, i neko vreme držali smo se za ruke. Posle me je pozvala u svoju sobu, gde je upalila sveće i otpevala mi jednu pesmu koju je napisala, prateći se na gitari. Nešto puno čežnje i žala za izgubljenom ljubavlju. Svega tri dana ranije nisam mogao ni da zamislim takvu sreću. A ipak, nisam uspevao da odagnam misli o Mini.

Kada je Rejčel završila s pevanjem, rekao sam joj da je pesma divna.

Videla je da sam odsutan mislima.

„Još misliš na tetku, jelda?“

„Izvini, je li toliko očigledno?“ upitah.

Slegnula je ramenima i osmehnula se. „U redu je“, kazala je, ostavljajući gitaru. „Meni je baka bila tako važna u životu. Mnogo sam patila kada je umrla.“

„Nije samo to što je umrla... radi se o tome da sam i ja imao sa tim neke veze.“ Nisam ni shvatio šta sam izgovorio do pred sâm kraj rečenice.

Rejčel me pogleda, zbunjena, i čelo joj se nabora.

„Šta se desilo?“, upita.

„Ne poznaješ me baš najbolje... Mislim, *naravno* da me ne poznaješ. Samo... mislim da ne shvataš kako sam odrastao.“

„Ne znam šta hoćeš da kažeš, Hajate.“

„Ti si Jevrejka, jel' tako?“

„Da? Pa?“

„Možda ti se neću mnogo sviđati ako ti ispričam šta se desilo...“

Promeškoljila se na mestu, ispravila leđa. Odvratila je pogled.

Jedva je poznaješ, pomislih. Šta hoćeš da dokažeš?

„Možda bi trebalo da idem“, rekoh.

Nije odgovorila.

Nisam se pomerio. Istina je da nisam želeo da odem. Želeo sam da ostanem. Želeo sam da joj ispričam.

Jedan dugi trenutak sedeli smo u tišini, a onda Rejčel posegnu za mojom rukom i dodirnuvši me reče:

„Ispričaj mi.“

KNJIGA PRVA

Izgubljeni raj

1.

Mina

Dobrano pre no što sam upoznao Minu, znao sam priču o njoj.

Tu je priču majka mnogo puta pripovedala: kako je njena najbolja prijateljica, nadarena i prelepa – svojevrsni genije u majčnim očima – osujećena na svakom koraku, kako njena porodica svojom uskogrudošću koči njen razvoj, kako njenu čvrstu volju sputava kultura u kojoj nema mesta jednoj ženi. Slušao sam o razredima koje je Mina preskočila i o časovima na kojima je bila najbolja, što je donekle uvek ozlojeđivalo roditelje, koje je više zanimalo njeno buduće venčanje no njene ocene. Čuo sam sve o dečacima koji su je voleli i kako se – kad joj je bilo dvanaest godina – i sama zaljubila, da bi joj potom otac pesnicom slomio nos kada je pronašao poruku od njenog dragana sakrivenu u njenom udžbeniku iz matematike. Slušao sam o njenim slomovima živaca i mukama s hranom i, razume se, o dragocenoj zbirci pesama koju je njena majka spalila u kaminu u dnevnom boravku za vreme rasprave o tome hoće li Mini biti dozvoljeno da ide na koledž i postane spisateljica.

Možda otud što sam to slušao toliko puta a da nisam lično poznavao tu ženu, ali veoma dugo, Mina Ali i njena višestruka darovitost i iskušenja bili su kao postojan miris karija u našim hodnicima i sobama: sveprisutnost u mom životu na koju nisam mnogo obraćao pažnju.

A onda, jednog letnjeg popodneva kada mi je bilo osam godina, video sam njenu sliku. Dok je majka otvarala Minino najnovije pismo iz Pakistana, iz koverta je ispala blistava fotografija u boji, veličine dlana. „To je tvoja tetka Mina, kurbané“,^{*} rekla je majka kada sam je podigao. „Vidi kako je lepa.“

Zbilja, lepa.

Na slici je bila upečatljiva žena na stolici od pletenog pruća, naspram pozadine od zelenog lišća i narandžastog cveća. Najveći deo njene kao zift crne kose bio je pokriven bledoružičastom maramom, a i kosa i marama uokvirivale su krajnje upadljivo lice: visoke jagodice – blago naglašene primesom rumenila, bademaste oči i sitan, šiljast nos smešten povrh dve pune usne. Njene crte odavale su savršen sklad, obećavajući nekakvo pribеžište, nešto nežno, ali ne samo to. Jer bilo je u njenom pogledu žestine koja je protivrećila tom nagoveštaju majčinske utehe, ili ga bar usložnjavala: te oči bile su crne i ispunjene prodornom svetlošću, kao da joj se vid dugo oštrio na tocilu nekog bezimenog unutarnjeg bola. I premda se smešila, osmeh joj je bio više skriven no podaren i, poput njenih očiju, nagoveštavao nešto zagonetno i neuhvatljivo, nešto što želiš da upoznaš.

Majka je okaćila fotku na vrata od frižidera, pričvrstivši je istim magnetićima u obliku duge koji su na mestu držali moj jelovnik za školski rućak. (Bio je to isti onaj jelovnik u koji je majka zavirivala svake večeri, pred školu, da proverí hoće li se sutradan služiti svinjetina – i hoću li, stoga, morati da nosim

---

^{*} Arap.: ono što se prinosi na dar božanstvu, žrtva. (Prim. prev.)

---

ručak u kesi – i u koji bih ja zavirio svakog školskog jutra nadajući se da će se tog dana na trpezi naći moje omiljeno jelo – lazanja s govedinom.) Zatim, u naredne dve godine, jedva da bi protekao dan a da ne bih bar u prolazu zirnuo u tu Mininu fotografiju. I neretko, pošto bih iskapio svoju jutarnju čašu mleka, ili pak dok sam mljackao vlaknasti sir posle škole, dugo bih u nju gledao, zureći u njen lik kao u površinu veštačkog jezerceta u parku Vort u letnje popodne: upinjući se iz petnih žila da bar načas spazim šta se to krije u njegovim dubinama.

Bila je to izuzetna fotografija i – kao što ću saznati od same Mine nekoliko godina docnije – imala je isto tako izuzetnu povest. Minini roditelji, računajući na lepotu svoje kćeri da privuče dobru partiju, doveli su modnog fotografa da je uslika, a dotična fotografija – posredstvom provodadžije – dospela je u ruke Hameda Suhaila, sina jedinca jedne bogate porodice iz Karačija.

Hamed se zaljubio u Minu na prvi pogled.

Suhailovi su se pojavili u kući Alijevih nedelju i po kasnije i, do kraja susreta, očevi su ugovorili veridbu svoje dece. Majka tvrdi da Hamed nije bio mrzak Mini, i da je Mina vazda govorila kako je mogla s njim da pronađe sreću samo da nije bilo Iršad, Hamedove matere.

Nakon venčanja, Mina se preselila na jug, u Karači, da živi s muževljevom porodicom, a razmirice između svekrve i snaje započele su već prve noći Mininog boravka tamo. Iršad je ušla u njenu spavaću sobu držeći nisku punačkih kamenčića boje nara, đerdan od granata i porodično nasleđe koje se – objasnila je Iršad – već pet pokolenja prenosi s majke na kćerku. Budući da sama nije imala kćer, Iršad je oduvek zamišljala da će jednoga dana pokloniti taj porodični nakit ženi svoga sina jedinca.

„Probaj je“, srdačno je obodri Iršad.

Mina to i učini. Dok su obe piljile u ogledalo, Mina nije mogla da ne primeti ono srebrnkasto razvodnjavanje u Iršadinim očima. Prepoznala je zavist.

„Ne treba, *ami*“,* reče Mina.

„Šta ne treba?“

„Ne znam... hoću reći, toliko je lepa... jesi li sigurna da želiš da mi je pokloniš?“

„Neću još da ti je poklonim“, odvrati Iršad, najednom osorna. „Samo sam htela da vidim kako ti stoji.“

Povređena Iršadinom naprasnom promenom ponašanja, Mina skinu ogrlicu i vrati je svekrvi. Iršad je uze i, bez ijedne reči više, izade iz sobe.

Tako je počelo Iršadino neprijateljstvo. Najpre su se javile zlobne primedbe izgovorene ispod glasa, ili u prolazu: o tome kako je „nova devojka“ tvrdoglava; kako jede pogrbljena nad tanjirirom kao sluškinja; ili pak da Mina, kako se Iršad izrazila, liči na „miša“. Uskoro su usledile promene u uobičajenom životu domaćinstva čija je svrha bila da Mini zagorčaju život: sluškinje su slate da pospreme Mininu sobu dok je ona još spavala; iz porodičnog jelovnika izbačena je hrana u kojoj je Mina najviše uživala; i neprekidno su se nizale pakosne primedbe, mada ne više *sotto voce*.** Mina je činila sve što može da odobrovolji i umiri svekrvu. Ali to je samo pothranjivalo Iršadine sumnje. Jer dok se Mina trudila da zauzda Iršad pokornošću, starija žena osetila je tu promenu pristupa i protumačila je kao dokaz podmukle naravi. Iršad sad poče da pronosi glasine o snajnim „zabludelim očima“ i „lopovskim rukama“. Upozorila je sina da drži Minu podalje od muške posluge, i upozorila poslugu da svoje dragocenosti čuvaju pod ključem. (Ni Hamed ni njegov

---

* Majko. (Prim. prev.)

** Ital.: prigušeno, tiho. (Prim. prev.)

---

otac – obojica u strahu od Iršad – nisu ni prstom mrdnuli da se pozabave tim sve žešćim sukobom.) A kada se zadovoljstvo od verbalnog zlostavljanja iscrplo, Iršad je pribegla telesnom. Šamarala je Minu kada bi ova ostavila svoju prljavu odeću razbacanu po spavaćoj sobi ili kada bi progovorila van reda pred posetiocima. Jednom prilikom, shvativši kao uvredu Mininu primedbu da večera nije pikantna kao inače, Iršad je zgrabila snaju za kosu, odvukla je od stola i izbacila u hodnik.

Posle četrnaest meseci u tom sve gorem košmaru, Mina je začela. Da bi pobjegla od zlostavljanja i na miru rodila, vratila se na sever, u dom svoje porodice u Pendžabu. Tamo, tri nedelje pre vremena, bez pratnje muža – koji nije hteo da joj se pridruži iz straha da ne navuče na sebe majčin gnev – Mina je rodila dečaka. I dok je ležala u bolničkoj postelji izmoždena od celodnevnog porođaja, pukih nekoliko trenutaka nakon što je njena majka izašla iz sobe da donese šolju čaja iz menze, na vratima se pojavio jedan čovek u dugačkom tamnom mantilu. Stupio je unutra, raspitujući se je li ona Amina Suhail *née** Ali.

„Jesam“, odgovorila je Mina.

Čovek je prišao njenom krevetu s kovertom u ruci. „Vaš muž se razveo od vas. Unutra su dokumenta koja ozvaničavaju ovaj razvod. Napisao je sopstvenom rukom – prepoznacete rukopis – da se razvodi od vas, da se razvodi od vas i da se razvodi od vas. Kao što dobro znate, gospođo Suhail... hoću reći, gospođice Ali, ovo nalaže zakon.“ Nežno, položio joj je koverat na trbuh. „Upravo ste rodili sina Hameda Suhaila. On je za dečaka odabrao ime Imran. Imran će ostati s vama do svoje sedme godine, kada će gospodin Hamed Suhail dobiti puno, neosporno starateljstvo.“ Advokat uzmače korak, ali ne beše završio. Mina ga je gledala ispod oka, u neverici. „Sve što

---

* Franc.: rođena. (Prim. prev.)

sam s vama podelio u skladu je sa zakonom kako on glasi, na ovaj dan, 15. juna 1976. godine, u državi Pakistanu, i vi imate zakonsko pravo na parnicu o starateljstvu, ali posavetovao bih vas da shvatite, gospođo Suhail... hoću reći, gospođice Ali, da će svaka borba za vas biti uzaludna i samo će vašu porodicu stajati sredstava koja ne poseduje.“

Zatim se advokat okrenuo i izašao.

Mina je plakala danima i noćima i nedeljama koje su usledile. I pored toga, koliko god da ju je Hamedova surovost slomila – i prestravilo njegovo preteće obećanje da će joj jednoga dana uzeti sina – kada bi se zagledala u oči svog čeda, ipak bi mu tepala imenom koje je njen, sada već bivši muž izabrao bez nje: zvala je dečaka Imran.

Da majka želi da dovede Minu u Ameriku prvi put sam čuo u zimu 1981. Imao sam deset godina. Taoci iz Irana upravo su se bili vratili kući,* a na večernjim vestima gorele su američke zastave. Bilo je subotnje popodne, vreme za čaj, i moji roditelji sedeli su jedno naspram drugog za trpezarijskim stolom, čutke pijuckajući iz svojih šolja. Ja sam sedeo na suprotnom kraju, leđima okrenut čaši mleka koju je majka stavila preda me. Posmatrao sam kako pet-šest muva udara u prozor što gleda na dvorište.

---

* U novembru 1979. godine, iranski studenti ekstremisti zapali su u američku ambasadu u Teheranu i uzeli za taoce Amerikance koji su se u njoj zatekli, zahtevajući izručenje izgnanog iranskog šaha Muhameda Reze Pahlavija. Pahlavi, koji je po zvaničnoj verziji bio na lečenju od raka u SAD, nikada se nije vratio u Iran i umro je u izgnanstvu u Kairu, u julu 1980. Šest meseci kasnije, taoci su oslobođeni uz potpisivanje ugovora kojim su rešena neka složena ekonomska i politička pitanja između Irana i SAD. (Prim. prev.)

„Znaš, kurbane, možda će tvoja tetka Mina doći da živi s nama“, naposljetku reče majka. „Kurbane?“

Okrenuo sam se ka njoj. „Kada?“, upitah.

„Što pre, to bolje. Njeni je *izluđuju* kod kuće. A taj dečak mora da ode iz zemlje... inače će ga otac uzeti. Istina je da *oboje* moraju da odu.“

Majka zastade, letimice pogledavši u oca. On je prelistavao časopis za ribolovce, ne obraćajući pažnju.

Opet sam pogledao u muve, koje su sumorno zujale po hladnom staklu.

„Silnih li muvetina! Odakle li samo dolaze?!“, najednom uzviknu majka. „A koliko ih je samo na tavanu! Sâm bog zna kako su dospеле onamo gore!“

Otac podiže pogled sa časopisa, srdit. „Kažeš to kao da to već nismo čuli, kao da to govoriš prvi put. Nije prvi put. Ja ću se postarati za to.“

„Nisam se obraćala tebi, Navide.“

„Kome se onda obraćaš?“, upita otac oštro. „Jer ovde je samo još dečak, a ne znam kakve on ima veze s tim.“

Majka je zurila u njega, bezizražajnog lica. Očeve sivozelene oči netremice su i bezosećajno piljile u nju. Potom se ponovo udubio u svoj ribolovački časopis.

Majka ustade od stola i ode do frižidera. „Neće biti lako, kurbane. Čak i ako uspemo to da sredimo, ko zna hoće li joj roditelji dozvoliti da dođe. Ponekad se pitam ne žele li je u svojoj blizini samo da bi imali koga da kinje. Znaš li šta je uradio njen otac? Prodao je njene knjige! Možeš li to da zamisliš? Mina bez svojih knjiga!“

Majka brzo pogleda u oca, pa zatim u mene, u iščekivanju. Znao sam da želi da nešto kažem, ali nisam znao šta da kažem.

„Zašto je prodao njene knjige?“, konačno upitah.

„Jer misli da su *knjige* krive za razvod. Knjige su sokolile njen *britki jezik*... to je vazda govorio o njenoj inteligenciji. 'Ona joj samo *oštri jezik*...'“ Majka opet kradomice pogleda u oca.

On se samo promeškolljio, okrećući stranicu u svom časopisu.

Majka progunđa nešto dok je izvlačila bokal iz frižidera. „Hajate, njena inteligencija je kletva koja je prati kroz čitav život. Kada je muslimanka prepametna, plaća za to cenu. A tu cenu ne plaća u novcu, *behta*, već u *malretiranju*.“ Majka zastade, čekajući da otac reaguje. On ništa nije rekao. „Znaš li šta je rekao Frojd, *behta*? Taj briljantni čovek?“

O Frojdu sam znao samo to da je majka s vremena na vreme volela da mi govori šta je on rekao. „Rekao je da ćutanje *ubija*. Ako ne pričaš o stvarima... sav se *izopačiš* iznutra.“ Opet krišom pogleda u oca.

Otac sada podiže pogled, ali ne zbog nečega što je ona rekla. Zabacio je glavu i sunuo ostatak čaja u usta. Iza njega, majka zalupi vrata na frižideru. Otac spusti šolju i okrenu novu stranicu.

„Govorim ti to jer si danas moj *behta*, moje dete, ali jednoga dana bićeš čovek. I treba to da znaš...“

Opet sam pogledao u prozor, iza koga je grimizno sunce zalazilo pod grozdove rumenih oblaka što su visili po obzoru poput grumenja šećerne vate. Muve su se i dalje zalud zaletale u staklo.

„*Baš* su dosadne. Odakle li dolaze?“, ponovo se požali majka dok je sipala.

Opet tišina. Konačno iza sebe začuh očev glas: „Evo.“

Okrenuo sam se zatekavši ga u trenutku dok je držao onaj časopis smotan u ruci i pružao ga meni. „Pobij ih i završi s time.“

„Ne teraj njega da to radi“, reče majka neobičnim, molećivim tonom. „Ti to uradi, Navide.“

Otac se nije makao, već je i dalje upirao časopis u mene.

Uzeo sam ga i okrenuo se ka prozoru. Naciljavši, mlatnuo sam. Staklo se zatrese. Jedna muva pade, ostale se razleteše kud koja. Trebalo mi je još desetak udaraca da ih sve sredim. Kada sam završio, pogledao sam dole, gde su muve ležale mrtve na kuhinjskom linoleumu.

„Tako treba“, reče otac uzimajući časopis natrag. Ustavši, otcepio je naslovnu stranu i zgužvao je, gurnuvši lopticu u svoju praznu šolju za čaj. Zatim je izašao.

Majka prosu svoju nepopijenu čašu vode u sudoperu. „Sledeći put nećeš da radiš šta ti on kaže“, procedila je kroz zube. „Radićeš šta ti ja kažem.“

Brak mojih roditelja bio je težak gotovo od početka. Upoznali su se i zaljubili dok su oboje bili na fakultetu, u Lahoru, gde je majka studirala psihologiju, a otac završavao medicinu. Venčali su se, a ocu – koji je bio najbolji u klasi – ponuđeno je mesto u programu koji ga je odveo u Viskonsin da uči za neurologa. Majka je napustila školovanje da bi mu se pridružila – oduvek se najviše kajala što nije sačekala da diplomira – završivši daleko od kuće, u ruralnom zapadnom predgrađu Milvokija, nedaleko od mlekarske zemlje, gde su predeli ravni poput stola i mesecima prekriveni snegom. Nije razumela to mesto. I bila je sa čovekom koji je počeo da je vara maltene odmah pošto su prispeli u Ameriku. Ukratko, kada je meni bilo deset leta, njena nesreća je trajala već više godina.

Nekih nedelju i po nakon epizode s muvama, probudio sam se u krevetu usred noći, ne znajući da li sanjam. Soba mi je sijala i damarala treperavom narandžastom svetlošću. Napolju, ljudi su vikali. Od brujanja nekog motora kao da se tresao vazduh. Ustao sam iz postelje i prišao prozoru. Kroz koprenu od uskovitlanih pahuljica razabrao sam haotičan prizor: automobil u

plamenu i, iza njega, dva blistava zraka svetlosti kroz koje prilike u crnom dolaze i odlaze. Trebalo mi je časak da shvatim da je to vatrogasno vozilo. Vatrogasci su bili raštrkani oko plamena i vukli belo crevo. Namah, začu se glasno šištanje, a belo crevo se ukruti duž neravnih pregiba, bljujući jogunastu, mlečnu penu.

Još nisam bio siguran sanjam li.

„Vrati se u krevet“, začuh iza sebe. Okrenuo sam se i na vratima video majku, kojoj su oči – kao i kola napolju – gorele. „Tvom ocu je jedna njegova bela kučka zapalila mercedes.“ Prišla je i stala kraj mene. Zajedno, posmatrali smo kako vatrogasci polivaju buktinju. Nije im dugo trebalo. Bezmalom odjednom vatra je bila ugašena, a mokra lešina kola bez prozora slabašno se dimila.

Majka se okrenula ka meni, očiju i dalje bleštavih, iako je u sobi sada bio mrak. „Zato ti ja vazda govorim, *behta*... Nemoj završiti s belom ženom.“

Odvela me je nazad u postelju i ušuškala, poljubivši me pritom. Kada je otišla, ustao sam i vratio se do prozora. Ugledao sam očevu visoku, nezgrapnu priliku kako žustro korača kroz vejavicu. Uveo je vatrogasce u kuću. Ja sam se zavukao pod jorgan i zaspao uz žagor muških glasova što je dopirao odozdo, ispod stepeništa.

Čitavu noć sanjao sam vatru.

Sutradan ujutru, kada sam sišao na doručak, otac nije bio tu.

„Gde je tata?“, pitao sam.

„Na poslu“, odgovori majka. „Morao je da uzme moj auto“, dodala je zadovoljno se iscerivši kada je donela na sto dva tanjira s paratama* i jajima.

„Parate?“, upitah. Parate je obično pravila samo vikendom.

„Jedi, dušice. Znam da ih obožavaš.“

---

* Indijski integralni hleb bez kvasca. (Prim. prev.)

Majka sede naspram mene, odlomi komad pečenog hleba natopljenog bivoljim maslacem koji sam toliko voleo i probuši njime jaje da žumance isteče. „Još jedna njegova bela *prostitutka* zaključila je da je *sita* njegovih obećanja“, poče majka. „Sâm bog zna šta je *ovoj* obećao. Napije se pa se izlupeta, a posle se verovatno ne seća ničega što je rekao.“ Parčetom parate zahvatila je tečno žumance, stavila ga u usta i počela da žvaće. „*Zato* mi ne pijemo, kurbane, zato što to *slabi* čoveka. Pravi od njega *budalu*.“ Lepljive žutonarandžaste kapljice išaraše joj čoškove usana dok je žvakala i govorila. „Daj muslimanu da pije i on će jurcati za belim ženama kao pomahnitala luda!“

O očevim ljubavnicama slušao sam još od noći kada me je majka vukla ulicama Milvokija kao petogodišnjaka, u potrazi za ocem, koga smo naposletku pronašli u stanu jedne žene s kojom je radio u bolnici; ja sam čekao na stepeništu dok su ona i otac vikali jedno na drugo na odmorištu na spratu. Tokom čitavog detinjstva majka me je vrlo retko pošteđivala pojedinosti o svojim mukama s ocem. S deset godina već sam poznavao sebe dovoljno dobro da znam kako će mi, budem li odveć pomno slušao to što priča, proključati krv.

Sedeo sam obore glave nadajući se da će izgubiti zanimanje, ali to je bilo malo verovatno. Tog jutra bila je bodra. Čak i njena pojava – obično aljkava, s oblim licem sve izobličijenijim i ispijenijim od gorčine i tankom, smeđom kosom neretko razbarušenom do kasno uveče, kao da je upravo ustala iz postelje – bila je drukčija. Istuširala se i odenula kao da namerava da izađe iz kuće. „Ali sada ima priliku da se ponese *kao čovek*“, kazala je, odlomivši novi komad parate. „Sada će imati priliku da pomogne nekome ko je u škripcu. Tvojoj tetka Mini treba neko da pomogne, njoj i tom dečaku... ja ne mogu noću oka da sklopim dok razmišljam o tome kroz šta ona prolazi. Dečak je već napunio četiri godine. Moraju *odmah* da smisle kako da

odu odande. Ili će biti prekasno.“ Opet je odgrizla i zažvakala, vrteći glavom. „Ne možeš bez *posledica* da poniziš ženu i dete pred čitavim svetom. Nije siguran za ovo, nije siguran za ono. E pa sad nema izbora. Ona dolazi i on to neće sprečiti. Nakon onoga od noćas, *dužan* mi je.“

„Mama, pobeći će mi autobus.“

Pogledala je u časovnik. „Imaš vremena. Pet minuta. Pojedi doručak.“

„Nisam gladan. Moram da spakujem torbu. Domaći zadatak.“

„Popij sok.“

Ustao sam od stola i iskapio ostatak soka od pomorandže. Pre no što sam mogao da odem, majka priđe i privuče me k sebi. „*Meri-džan*,* zapamti: tajna srećnog života krije se u *poštovanju*. U poštovanju prema sebi i poštovanju prema drugima. Ja sam to naučila od svog oca, *behta*, koga ti nisi poznavao... a bio je mudar čovek. Maltene bi se moglo reći da čak i nije bio musliman. Pre je ličio na Jevrejina.“

„Moram da spakujem torbu, mama“, zacvileo sam.

„Dobro, dobro“, uzdahnula je. Poljubio sam je u obraz, zatim otrčao u sobu da spakujem stvari za školu.

---

* Dragi moj. (Prim. prev.)